

KAARI UTRIO

pirita

TAMMI

KAARI UTRIO

Pirita

tammi

80 VUOTTA

Teos on ilmestynyt ensimmäisen kerran vuonna 1972 nimellä Pirita, Karjalan tytär.

Uusintapainos pohjautuu tekijän vuonna 1999 uudistamaan laitokseen.

© OY AMANITA LTD 1972

TAMMI ON OSA WERNER SÖDERSTRÖM OSAKEYHTIÖTÄ

ISBN 978-952-04-4824-0

PAINETTU EU:SSA

SANASTO

ambari = kauppakoju
barinja = rouva
bombardi = tykki
denga = kolikko, hopeinen
detinets = linnoitus
galdari = parveke
gornitša = kamari
gospodin = herra
holop = maaorja
Johanneksen Sata = Ivanskoje Sto = vahakauppiaiden kilta
kolpitsa = uuninpenkki
Kolyvan = Tallinna
kravatti = eteivuode
pajari = ylhäinen mies
pogosta = pitäjä
populi = vuokramies
poška = kolikko, lantti
salnitsa = suolavarasto
sarain = ylinen
seni = eteinen
sennik = lämmittämätön yläkerta
starosta = vanhin
terem = naisten osasto
tiakka = lukkari
tšardakka = yliskamari
tšasouna = rukoushuone
vetše = vanhempien kokous
vitmi = kangaskehto
vladyka = arkkipiispa
volost = alue, piiri

HENKILÖT

Pirita

Boris, hänen poikansa

Avraamovin talossa:

Mihail Avraamov, pajarinlapsi ja kauppias, sekä hänen vaimonsa Praskovja

Afim, isänsä arvoinen poika, ja hänen tyttärensä Helena ja Irina Eudoxia, huikentelevainen tytär, ja hänen aviomiehensä Lev Kolyvanov, joka oli Kristuksen tähden houkka

Lukitšinin talossa:

Ontsifor Jurjevitš Lukitšin, arvoituksellinen pajari

Natalia, hänen kaunis sisarensa

Novgorodin kaupungissa:

Marfa Boretskaja, posadnikan leski joka halusi olla Novgorodin kuningatar

Boris, mustan rahvaan mies

Isä Arseni, Pyhän Savvan kirkon pappi

Vienan maassa:

Tuomas Galle, Viipurin kauppias, joka rakasti Piritaa

Nimetön Nainen, köyhistä köyhin, ja hänen poikansa Henrik, jonka Pirita kastoi

Grigori Iivananpoika Roukkula, Räisälän Särkisalon herra

Vasili Viimola, Koudan mahtavin mies

Turjan Lapissa:

Isä Avvakum, Imandrajärven erakko

Nikolai Lappalainen

Heidän elämäänsä vaikutti Ivan Vasiljevitsš, pyhän Venäjänmaan suuriruhtinas, kansansa armollinen isä

MISERERE NOBIS

Tuvassa oli niin kylmä että hengitys nousi huuruna päin mustunutta kattoa. Vilunväristykset saivat miehen heräämään tylsyydestä, vilu ja lapsen kiukkuinen huuto. Hän nosti kasvot käsistään ja nousi seisomaan tukien itseään hataraan pöytään.

Nainen makasi peräseinän lavitsalla. Hänen silmänsä olivat jääneet puoleksi auki ja tuijottivat lasittuneina kattoon. Pitkät ruskeat hiukset, vieläkin tuskanhiestä märät, roikkuivat sotkuisina kimppuina lavitsalta lattialle. Toinen käsi oli pudonnut rinnalta ja sormet koskettivat paljasta lattiaa. Lavitsan alle vuotanut veri oli alkanut imeytyä maahan.

Vastasyntynyt

Vastasyntynyt makasi pienessä vasussa kylmän muurin vieressä. Mies oli ottanut sen vastaan naisen kohdusta, purrut napanuoran poikki ja hätäisesti kietonut pari riepua sen ympärille sillä lapsi ei kiinnostanut häntä lainkaan, vain nainen merkitsi jotakin. Pieni tyttö paleli korissaan, maalattian kylmyys tunkeutui korin pohjan ja riepujen läpi. Maailma oli kylmä ja epäystävällinen lapsen elämän ensi hetkestä lähtien.

Mies nosti vasun syliinsä ja katseli lasta päreen häilyvässä valossa. Lapsi oli avannut silmänsä, suuret tummansiniset silmät joiden avaruudessa oli kätkeytyneenä kaikki maailman tieto ja elämän salaisuudet, viisaat silmät jotka katselivat pois maailmasta pienen mielen syvyyksiin, omaan itseyteen jota kukaan ei ollut vielä koskettanut.

Mies piteli vasua ja katseli lastaan ja se hurja rakkaus jolla hän oli rakastanut lapsen äitiä siirtyi lapseen, kymmenkertaisena ja satakertaisena ja mielettömänä surusta ja kadottamisen pelosta. Hän otti lapsen varovaisesti korista ja painoi sen rintaansa vasten, lämmitti sen pientä ruumista omalla lämmöllään ja puhalsi henkensä sen kasvoille.

Lapsi ei huutanut eikä liikkunut, se eli omassa maailmassaan ja hetken mies pelkäsi että se jäisikin sinne. Kuinka vastasyntynyt voisi säilyä hengissä kylmässä salomökissä ilman äitiä joka imettäisi sitä?

Mies otti lavitsalta nuhriseksi kuluneen sudentaljan ja kietoi lap-

sen siihen. Sitten hän meni muurin nurkkaan, haki korvon joka oli puolillaan lumesta sulanutta vettä ja nosti sen pöydälle. Hän kohotti lapsen kasvot lähelle omiaan ja puhalsi niihin kolme kertaa, teki ristinmerkin lapsen yli ja sanoi käheällä äänellä: – Recede diabole, ja hetken mietittyään lisäsi: – Exi ab ea! Suolaa ei ollut, ja kesken toimituksen mies vaipui lavitsalle istumaan lapsi sylissään. Hänen ilmeensä oli tuskainen ja masentunut.

Voisiko Herra hyväksyä kasteen, jonka luopiomunkki suoritti omalle äpärälleen, synnissä siitetyle ja synnytytyle?

Isä Henrik Klementin piti tietää, että Herra oli iloinen jokaisesta kastetusta. Ja mikä voisi olla viattomampi ja kelvollisempi kuin tämä lapsi josta isä juuri oli manannut pahat voimat?

Isä Henrik nosti lapsen vesikorvon päälle.

– Minä kastan sinut –

Nimi, lapsella piti olla nimi. Lavitsalla jäykistyvä nainen kuiskasi kuollein huulin nimeä, joka kaikui isä Henrikin mielen autiudessa. Birgitta, Birgitta.

Kaunis Birgitta Balk, Ylänummen kartanon ainoa tytär, aatelinneito, säätynsä pettäjä. Kuoli kurjan kuoleman jossakin Lapveden rajamailla uudismökissä, vuoti kuiviin antaessaan elämän pienelle tyttärelle.

– Mutta hän on paljon rakastanut, isä Henrik sanoi kovalla kylmän karhistamalla äänellä. – Minä kastan sinut Pirita Henrikintytär Isän ja Pojan ja Pyhän Hengen nimeen, aamen.

Tummansiniset silmät katsoivat näkemättä, värähtämättä.

– Sinä tarvitset ruokaa, mies sanoi mieltävästi, – ja hyvää hoitoa.

Isä Henrik ei tiennyt lapsista mitään. Lastenhoitoa ei opetettu Turun katedraalikoulussa eikä Prahin yliopistossa eikä Viipurin dominikaaniluostarin ahtaissa selleissä. Lapset eivät kuuluneet kirkonmiesten maailmaan, paitsi tietenkin Pyhä Lapsi, mutta Hän oli aina äitinsä helmassa eikä Hänen suhteensa tarvinnut huolehtia sellaisista asioista kuin ruuasta ja lämmöstä. Pieni Pirita oli ilmeisesti hyvin maallinen lapsi sillä hän kiljui korissaan tulipunaaisena, heiveröinen olemus kiukusta täristen.

Isä Henrik kastoi etusormensa korvon vedessä ja työnsi sen vauvan suuhun. Lapsi vaikenä hetkeksi, ilmeisesti silkasta hämmästyksestä, ja parahti sitten entistä pahemmin.

Isä Henrik ravisti päätään.

– En minäkään huolisi lumesta sulatettua vettä ensimmäiseksi ateriakseni, hän sanoi. – Meidän täytyy lähteä ihmisten ilmoille, tyttäreni. Hän jätti lapsen huutamaan vasuun ja meni ulos.

Taivas äärettömien korprien yläpuolella alkoi vaalentua. Isä Henrik vilkaisi välinpitämättömästi valjuihin tähtiin, viiltävä pakkasilma sai hänet henkääseen nopeasti ja tuskallisesti. Luonnon hiljaisuus oli kuin muuri hänen ympärillään. Kaikki oli mykkää ja sinistä, ja äkkiä Henrik tajusi ympäristönsä, valkoisen lumen, mustan metsän ja värittömän taivaankin uhkaksi, ei itselleen sillä hän oli voimakas eikä elämä oikeastaan merkinnyt hänelle enää mitään, vaan lapselle joka huusi nälkäänsä kylmässä tuvassa savun mustaamien katto-parrujen alla.

Miehelle tuli äkkiä kiire. Hevonen oli sidottu oven pieleen – hän oli vinyt sen pois tuvasta synnytyksen aikana, koska sen tumma hahmo ovensuussa oli pelottanut naista. Se seiso i kärsivällisesti, liikkumatta, ja odotti pääsyä takaisin lämpimään. Ja porsaskin oli jossakin – ellei se ollut paleltunut. Isä Henrik katseli etsien ympärilleen. Hän tarvitsi porsaan, tarvitsi kipeästi, eikä suinkaan ruuaksi. Siellähän se oli, kyhjötti tuvan seinustaa vasten ikään kuin siitä olisi hohtanut lämpöä. Isä Henrik otti porsaan kainaloon, tarttui hevosta suitsista ja ohjasi sen varovasti sisään.

Hevonen ja porsas olivat dominikaani-isä Henrik Klementin, Prahan yliopiston teologisen tiedekunnan baccalaureuksen ja Viipurin dominikaaniluostarin kunnioitetun opettajan, ainoa omaisuus. Nämä surkeat eläimetkin hän omisti vain, koska hän ei ollut vain luopio vaan myös varas.

Birgitta, sydämeni aarre, sinun vuoksesi olisin tehnyt pahempaakin kuin varastanut ja pettänyt luostarilupaukseni. Vai onko olemassa suurempaa syntiä kuin Herralle annetun pyhän lupauksen pettäminen? Jos on, tekisin sen sinun lapsesi vuoksi – sinun veresi ja lihasi

ja minun. Se on viaton ihme joka sikisi meidän synnistämme, sen vuoksi on kiirastulemme mittaamattoman pitkä. Minä en anna sen kuolla, Birgitta.

Tuvan seinällä riippui köysivyyhti. Isä Henrik otti sen alas, arvioi köyden pituuden ja sitoi toisen pään porsaaseen tekemällä silmukan eläimen mahan alta juuri etujalkojen taakse. Sitten hän jutteli rauhoittavasti hevoselle, taputti sitä, päätteli sen lämmenneen tarpeeksi ja vei sen jälleen ulos. Tuvan seinustalla lumikinoksessa seisoi pieni kapea puinen reki jonka isä Henrik tyhjensi lumesta. Hän valjasti hevosen reen eteen, kantoi tuvasta jokaisen taljan ja hiutuneen peiton rekeen, sitten kirkuvan porsaan ja viimeiseksi lapsen vasussa. Hän painoi tuvan oven perässään kiinni vilkaisuun lavitsalla lepäävään hiljaiseen hahmoon.

Lapsi huusi aluksi mutta hiljeni kun pieni reki alkoi keikkua hevosen kahlatessa hangessa. Lunta ei ollut vielä paljon, oli satanut ensi lumen vasta pari viikkoa sitten vaikka pakkaset olivat olleet kovia jo kuukauden päivät. Isä Henrik laski että heidän pitäisi puolenpäivän maissa päästä ratsutielle joka vei Hirvisalmen pienelle uudisasutukselle. Siellä kulku olisi helpompaa, kai sitä tietä jotkut kulkivat tähänkin aikaan vuodesta, ainakin metsämiehet.

Tie osoittautui kuitenkin pettymykseksi. Reellä sitä ei ainakaan ollut ajettu, muutama latu näytti tien suunnan. No, olihan se parempi kuin ei mitään. Lapsi huusi välillä. Isä Henrik keinutteli koria ja lupaili ruokaa jonka saamisesta hän ei ollut suinkaan varma.

Illansuussa, hämärässä, tulivat sudet niin kuin isä Henrik oli arvellut. Hevonen alkoi olla lopussa, sen käynti oli muuttunut laahustavaksi, mutta ensimmäinen kimeä ulvonta antoi sille lisävoimia. Isä Henrik odotti kunnes ulvahdukset kuuluivat uhkaavan läheltä. Sitten hän irvisti, nosti porsaan syliinsä ja heitti sen tielle. Elukka jäi roikkumaan pitkän köytensä päähän ja raahautui reen jäljessä surkeasti kimittäen. Isä Henrik toivoi voivansa sulkea korvansa ääneltä; se oli kuitenkin mahdotonta. Sitten kimitykseen sekaantuivat susien örähdykset kun ne hölkkäsivät reen perässä ja yrittivät tavoitella porsasta. Isä Henrik huusi hevoselle minkä jaksoi: porsaan raahaa-

minen oli hyvä ja koeteltu keino susien varalle mutta kovin pitkään siitäkään ei ollut apua.

Väsynyt hevonen pinnisti kaiken irti itsestään, isä Henrik näki tutun maamerkin, yksinäisellä kumpareella kasvavan mahtavan hongan, jonka latva nyt oli lumen peitossa; hän henkäisi helpotuksesta, leikkasi porsasta pitävän köyden poikki ja huusi hevoselle viimeiset kehotukset.

Reki liukui matalan, melkein huomaamattoman uudismökin ovelle samaan aikaan kun sudet raatelivat raivoisasti porsasta.

Viattomuuden kasvot

Piritalla oli tapana peseytyä aamuin illoin järven rannassa. Rinteen joka vuosi kasvava lapsilauma ihmetteli moista hassutusta ja naureskeli hänelle milloin uskalsi, mutta Pirita ajatteli itsekseen, että juuri se puhtaus, peseminen, erotti hänet muista. Hän ei halunnut olla likainen haiseva räkänokka niin kuin uudisraivaajan kakarat, hän oli parempien ihmisten lapsi – melkein aatellinen. Isä sanoi niin ja isä oli Piritan maailma vaikka tyhmyrit pilkkasivat sairasta luopiomunkkia.

Piritalla oli pitkä, paksu, ruskeanpunainen tukka, aivan kuten äidilläänkin, vaikka äidin tukka oli isän kertoman mukaan ollut kihara. Piritan tukka ei ollut, suortuvat olivat suorina mutta silkkisen pehmeitä. Niin isä Henrik sanoi. Pirita ei tiennyt muuta kuin että silkki oli eräänlaista kangasta, ohuempaa ja hienompaa kuin mikään muu. Piritalle kangas merkitsi karkeaa sarkaa tai parhaimmillaan valkoista palttinaa. Ei niin että hän itse olisi koskaan voinut toivoa itselleen palttinapaitaa, hyvä kun sai Rinteen lasten vanhoja ryysyjä, mutta Annalla, Rinteen loppuun kuluneella emännällä oli kirstussaan valkoinen palttinapaita. Hän oli kerran näyttänyt sitä tytöille ja sanonut että hänet haudattaisiin siinä paidassa, oli mukava tietää että edes omissa maahanpanijaisissaan sai esiintyä kauniissa vaatteissa. Tyttöjenkin piti pitää huolta siitä, että ompelivat itselleen tällaisen hautajaispaidan sitten kun ehtivät aikuisiksi: paitaa ei pitä-

nyt luovuttaa pois edes suurimmassa hädässä, ei vaikka sylilapsella ei olisi riepukaan. Hautajaispaita piti naisella olla, muuten hän ei ollut ihminenkään.

Tytöt, Pirita pari vuotta vanhemmat Marjatta ja Ristiina, kikatelivat ja kiemurtelivat niin kuin aina kun Anna yritti puhua heille vakavasti mutta Pirita ymmärsi Annaa: hautajaispaita antoi Annalle sen ihmisarvon jota raskaaseen työhön nääntyvällä uudisraivaajan emännällä ei muuten ollut. Asia oli oikeastaan sama kuin Piritan jokapäiväinen peseytyminen, tyttö selitti isälleen vihertävät silmät mielteliäänä. Halu olla jotakin muuta kuin pelkkä työjuhta, eläin jonka arvo oli sen voimassa ja lihaksissa eikä sen sielussa. Ihmiselälähän on sielu, siksi Rinteen Anna säästää hautajaispaitaa.

Isä Henrik katseli ihailien seitsenvuotiasta tytärtään ja yritti hillitä yskänkohtausta, joka valmistautui piinaamaan hänen heiveröistä ruumistaan.

– Kysymys naisen sielusta on monimutkainen, munkki ehti aloittaa ennen kuin kouristukset valtasivat hänet. Pirita istui hänen vieressään hämärässä aitassa ja odotti kärsivällisesti. Kun hakkaava yskiminen hiljeni hän ojensi sairaalle vesituopin. Isä Henrik huohotti hetken ja joi sitten.

– Kiitos, hän antoi tuopin takaisin, – vaikka nykyään kyllä aletaan yleisesti olla sitä mieltä, että Eevalla on osa Aatamin kuolemattomaan sieluun. Ja kirkkohän käsitteli asian melkein tuhat vuotta sitten ja päätti että naisen on saatava nauttia pyhistä sakramenteista siinä kuin miehenkin.

– Niin, Pirita nyökäytti nöyrästi päätään. Hän ei tiennyt pyhistä toimituksista muuta kuin mitä isä Henrik oli kertonut, mutta se olikin jo aika paljon. Pirita ei ollut koskaan ollut kirkossa, kukaan pappi ei ollut kastanut häntä isä Henrikin lausumien yksinkertaisten sanojen jälkeen, hän ei tiennyt miltä näytti pyhä hostia tai öylättilautanen. Eivät sen puoleen tienneet Rinteenkään lapset; Jaakkoisäntä oli parin vuoden ajan puhunut harvukseen, että pitäisi lähteä lasten kanssa kirkolle että saisivat kasteen ja mitä muuta nyt ihmisen autuudeksi tarvittaisiin, mutta Jaakon puheista oli pitkä matka toi-

mintaan. Kirkkokin oli kaukana, eikä asialla ollut erikoista kiirettä. Isä Henrik oli jokaisen lapsen syntyessä suorittanut jonkinlaisen kasteen joka kelpaisi hätätilassa, vaikkei luopiomunkin siunauksista voinut varmasti sanoa mitään. Mutta töitä oli aina enemmän kuin ehti tehdä ja näyttivät kakarat kasvavan ilman pappien puheitakin.

Isä Henrik ei välittänyt Rinteen lapsista enempää kuin minkä kristillinen omatunto vaati. Pirita oli hänen huolensa, Pirita joka sai kasvaa armoleivän syöjänä surkeassa uudismökissä vaikka oli varakkaan kartanon perijä. Pirita joka ei saanut pyhän kirkon siunausta eikä viisaan äidin neuvoja.

Isä Henrik yritti korvata puutteet parhaansa mukaan – Pirita ei koskaan voinut periä Ylänummen kartanoa eikä hänellä koskaan tulisi olemaan ihmisen osaa siellä, missä hänen olisi pitänyt elää huoletonta elämää – Ylänummella ja Viipurissa. Luopiomunkin tyttärellä ei ollut tulevaisuutta.

He olivat asuneet Rinteellä seitsemän vuotta, Piritan eliniän. Alussa isä Henrik oli tehnyt töitä Jaakon kanssa ja ansainnut siten heidän kapean leipänsä mutta Piritan ollessa neljävuotias munkki oli sairastunut rintatautiin ja siitä lähtien heikontunut hitaasti. Hän oli yrittänyt parhaansa mukaan pysyä Jaakon rinnalla talon töissä mutta oli joutunut vähitellen antamaan periksi ja sortunut sitten vuoteeseen. Pirita teki minkä voimat sallivat mutta seitsenvuotiaasta lapsesta ei sanottavasti ollut apua niin kuin Annalla oli tapana torailla; ei silti, Pirita oli kiltti ja tottelevainen tyttö, parempi kuin Rinteen tytöt, eikä Annalla ollut mitään sitä vastaan että hän toimitteli asioita kunhan ei syönyt enempää kuin osansa – ja sehän oli ilman muuta pienempi kuin talon omien lasten.

Isä Henrik ja Pirita asuivat hatarassa aitassa joen rannassa. Paikka oli mukava muuten paitsi syksyisin jolloin joesta nouseva sumu pahensi isä Henrikin tautia ja sai hänet yskimään tukehtuakseen. Talvella pakkasten tultua he muuttivat sisään törmällä seisovaan mökkiin ja ahtoivat itsensä lasten ja eläinten sekaan karsinaan, siellä oli ainakin lämmin. Joskus kun munkki oli oikein sairas, Jaakko ja Anna kehottivat häntä käymään lavitsalle ja nukkumaan siinä. Tuntiessaan

olonsa jälleen paremmaksi isä Henrik siirtyi vähin äänin takaisin kar-sinaan. Jaakko ja Anna olisivat epäilemättä antaneet hänen nukkua jatkuvasti lavitsalla jos hän olisi halunnut mutta isä Henrikin elämä oli katumusharjoitusta; koska hän erikoisesti inhosi pesemättömien ruumiitten läheisyyttä ja löyhkää hän itseään rangaistakseen ahtautui vapaaehtoisesti lasten ja syöpäläisten joukkoon lavalle. Pirita ei ollut koskaan muualla nukkunutkaan joten häntä eivät olosuhteet häirinneet.

Vuosi sitten isä Henrik oli ajatellut että Piritan olisi aika oppia lukemaan. Yhtään kirjaa heillä ei tietenkään ollut eikä Pirita isänsä innokkaista selityksistä huolimatta oikein ymmärtänyt mikä sellainen oli, mutta hän kuunteli vakavasti kaikkea mitä isä hänelle puhui ja oli aulis oppimaan.

– En voi jättää sinulle muuta kuin tietoni, tyttäreni, munkin ääni oli niin murheellinen että Piritan sisäpuolta kiversi kummasti – niin tapahtui aina kun hän sääli jotakin. – Mutta tieto on arvokkaampaa kuin raha tai tavara, usko minua. Se on jopa arvokkaampaa kuin maa.

Ja uskoihan Pirita.

Isä Henrik aloitti piirtämällä tikulla kirjaimet rannan hiekkaan. Ne Pirita oppi pian mutta sitten syntyi vaikeuksia. Isä Henrik ei voinut ajatella lukevansa muuta kuin latinaa ja korkeintaan vähän ruotsia eikä Pirita ymmärtänyt kumpaakaan.

Isä Henrik ei nähnyt muuta keinoa kuin opettaa Piritalle latinaa. Se oli kuitenkin tehtävä joka osoittautui ylivoimaiseksi. Tyttönen ei ollut koskaan elämässään nähnyt muita ihmisiä kuin häntä alituisesti ympäröivän Rinteen väen ja hänen tuntui olevan mahdoton ymmärtää, että maailmassa oli kokonaisia kansoja jotka puhuivat toisella tavalla kuin mihin hän itse oli tottunut. Aikansa yritettyään isä Henrik luopui. Sen sijaan hän kertoi Piritalle paikoista joissa oli ollut ja ihmisistä joita oli nähnyt: Turusta, piispankaupungista, Tukholmasta jossa kuningas asui suuressa linnassa, luostareista ja kartanoista, kaukaisesta Prahasta ja sen ylvästä yliopistosta, vuorista ja maanteistä, meristä jotka olivat laivojen teitä, maista joissa talvea ei ollut lainkaan. Hän kertoi kaikenlaisista ihmisistä, kerjäläisistä

jotka tahallaan runtelivat itsensä herättääkseen sääliä, hurskaista munkeista yksinäisissä kammioissa, oppineista jotka keräsivät itseensä maailman tiedon, ritareista ja aatelisherroista, mahtajista jotka polkivat heikon kantapäänsä alle, maaorjista ja merimiehistä...

Pieni Pirita Henrikintytär kuunteli isän puhetta kuin satua.

Ennemmin tai myöhemmin isä Henrik päätyi aina kertomaan ihmeellisestä valtakunnasta jonka nimi oli Kreikka. Kreikassa olivat joskus kauan sitten asuneet ja ajatelleet maailman viisaimmat miehet, ja heidän ajatuksiaan isä Henrik yritti selittää seitsenvuotiaalle tyttärelleen. Vähitellen Sokrates, Platon ja Aristoteles muodostuivat tyttöselle yhtä tutuiksi kuin Pyhä Kolminaisuus, Isä, Poika ja Pyhä Henki; hän jopa ymmärsi paremmin antiikin filosofeja sillä isä Henrik ei osannut koskaan selittää hänelle tajuttavasti Pyhän Hengen olemusta. Kristinopin opetus jäi muutenkin aika vähälle isä Henrikin puheissa sillä tekemänsä suuren synnin vuoksi munkki oli arka puhumaan uskosta ja hurskaudesta. Niin Pirita Henrikintytär kasvoi Rinteen uudisraivaajamökissä köyhänä ja nälkäisenä, vatsa tyhjänä ja mieli täynnä kummallisia ajatuksia jotka olivat syntyneet isä Henrikin innokkaan mutta epäpätevän opetuksen sekaantuessa Jaakon ja Annan taikauskoiisiin maailmankäsityksiin. Pirita ei nähnyt mitään ristiriitaa Platonin viisauden ja metsissä hiiviskelevän peikon välillä, Kristus ja menninkäiset sopivat hyvin samaan maailmaan. Isä Henrik ei tiennyt minkälaista oppia Pirita sai Rinteen väeltä: hän olisi kauhistunut jos Pirita olisi kertonut.

Pirita oli hoikka, notkea lapsi, auringon paahtama takkutukka niin kuin muutkin Rinteen lapset, nopea jaloistaan, kätevä käsistään ja kerkeäkielinen. Anna kehaisi joskus hyvällä tuulella ollessaan että hänestä tulisi hyvä työhminen, kunhan hän oppisi pitämään suunsa kiinni; turha puhe hidasti aina työtä. Ja kaipa Pirita oppisi sillä hän oli nöyrä ja oppivainen.

Iltaisin aitan hämärässä, kertoessaan loputtomia tarinoita isä Henrik yritti löytää tyttärensä kasvoista äidin piirteitä. Birgitta Balk oli ollut hellä ja lempeä olento, taipuvainen ja arka. Vuodet muuttivat Bir-

gitan heikkouden hyvvydeksi isä Henrikin mielessä ja Birgitan hieman avuton suu oli hänelle pelkästään suloinen muisto. Tyttäressä, Piritassa, ei ollut mitään avutonta, ei mitään heikkoa. Leveä suu oli hyväntuulinen ja päättäväinen, kasvot pienet ja sydämenmuotoiset, poskipäät korkeat. Kulmakarvat kaartuivat siroina silmien yllä jotka olivat epäilemättä isä Henrikiltä perityt: ne olivat vihertävät.

– Et ole lainkaan äitisi näköinen, isä Henrik huomautti joskus hieman tyytymättömänä kesken kertomuksen. Pirita ei siitä häiriintynyt. Kerran hän sanoi tyynesti isälleen että hän halusi olla oma itsensä eikä äitinsä kuva, lausuma joka seitsenvuotiaan suusta hämmästytti isä Henrikiä.

Pirita tiesi että äiti oli ollut kaunis ja hyvä kuin enkeli vaikka oli tehnyt suuren synnin karatessaan munkin kanssa ja synnyttäessään tälle lapsen. Pirita ei koskaan ajatellut olevansa hyvä kuin enkeli – hänellä ei itse asiassa ollut oikein selvää käsitystä siitä mikä enkeli oikeastaan oli, ehkä jonkinlainen keijukainen joka asui taivaassa. Kaunis Pirita ei arvellut olevansa eikä asiasta juuri välittänyt. Oli paljon tärkeämpää olla ahkera kuin kaunis, sanoi Anna-emäntä, ja hän kai sen tiesi sillä ahkera hän ainakin oli.

Isä Henrik yritti lohduttautua sillä, että vaikka Piritalla ei ollut äitinsä kauneutta ja haurasta hyvyyttä hänellä oli ainakin tervettä järkeä ja näissä oloissa terve järki oli paljon hyödyllisempi ominaisuus kuin kaikki maailman kauneus.

Piritan ollessa seitsemän vuoden ikäinen isä Henrik ymmärsi, että hänen olisi pian jätettävä tämä maailma ja mentävä kaiken lihan tietä Herransa luokse anomaan armoa ja anteeksiantoa. Hän oli laihtunut ja köyristynyt ja jaksoi kävellä enää lyhyitä matkoja eivätkä yskänkohtaukset jättäneet rauhallista hetkeä.

Se oli vaikeaa aikaa isä Henrikille. Hän ei pelännyt kuolemaa eikä kiirastulta eikä kauheaa tuomionpäivää jolloin hänen syntinsä punnittaisiin, hän ei katunut tekemäänsä eikä halunnut muuttaa mitään. Pirita oli hänen huolensa, Piritan kohtalo kummitteli hänen kuumeisissa unissaan. Hänen täytyi jättää Pirita oman onnensa nojaan; hän tiesi että tytön ainoa tulevaisuus oli raataa orjana Rinteellä elämänsä

loppuun asti tai parhaassa tapauksessa päästä jonkun uudisviljelijän vaimoksi ja raataa samalla tavalla miehensä pellolla. Se oli lohdu-tonta, isä Henrik olisi toivonut tyttärelleen parempaa osaa mutta hän ei voinut tehdä mitään.

Pirita näki isänsä kuihtuvan kevään tullen ja tiesi mikä oli edessä.

– Isä, näyttäkää minulle äiti.

– Sinun äidistäsi ei ole mitään jäljellä, tyttöseni. Hänen kuolemas-taan on yli seitsemän vuotta.

– Viekää minut sinne, isä. Näyttäkää se paikka.

– Paikka missä sinä olet syntynyt, isä Henrik sanoi mieltäväsesti.

Pirita katseli isäänsä oudon viisain silmin.

– Pääsette hänen luoksensa kuolemaan. Teidän olisi rauhallisempi levätä hänen vieressään.

Isä Henrik ei edes hätkähtänyt.

– Miten sinä pääsisit sieltä takaisin, lapseni? Matka on pitkä.

– Minä olen tottunut kulkemaan, en minä väsy. Mutta te olette heikko, ehkä Jaakko lainaisi hevosta.

Mutta Jaakko-isäntä ei ollut halukas lainaamaan ainoata hevostaan kuolevalle. Pirita huomautti kärkevästi että isä Henrik oli taloon tullessaan tuonut hevosen ja niin hänellä oli oikeus viedä sellainen talosta lähtiessään. Mutta isä Henrikin tuoma hevonen oli kuollut muutama vuosi sitten eikä siinä asiassa ollut Jaakon mielestä enem-pää puhumista.

He lähtivät jalan, luurangoksi laihtunut rääsyinen munkki nojaten raskaasti sauvaansa ja hoikka keveä lapsi joka yritti tukea sairasta vaikeimmissa paikoissa. He voivat kävellä vain lyhyen matkan ker-rallaan, sitten isä Henrikin piti levätä. Pirita ei koskaan näyttänyt kärsimättömyyttään vaikka hänen sitkeä ruumiinsa olisi pystynyt moninkertaisiin ponnistuksiin.

Matka johon he Rinteelle tullessaan olivat käyttäneet päivän vei takaisin mennessä viikon.

Tupa oli pienempi kuin isä Henrik muisti. Harmaana ja huomaamattomana se kyyristeli lepikossa, ovi oli pudonnut saranoiltaan

ja katto näytti siltä kuin se voisi romahtaa sisään millä hetkellä tahansa.

Oli kuumaa alkukesän päivä, tyyni ja pilvetön, täynnä pikkulintujen liverrystä, sudenkorentoja ja voikukkien kultaista hohtoa. Isä Henrikin maallisen elämän viimeinen päivä.

Isä Henrik lysähti istumaan mökin ovenpieleen, hänellä ei ollut voimaa mennä sisään ja katsoa perälavitsalle. Pirita ei tuntenut min-käänlaista pelkoa; hän astui reippaasti sisään hämääseen tupaan, viipyi hetken ja tuli sitten ulos hämmästynyt ilme kasvoillaan.

– Ei siellä ole mitään, isä. Ei edes luurankoa.

Isä Henrik irvisti tuskaisesti. Pirita riensi auttamaan hänet ylös ja tuki häntä muutaman askelen matkan tupaan. Oviaukko oli yhtä matala kuin isä Henrikin lähtiessä, hän muisti hyvin, kuinka siitä mentäessä oli kumarruttava melkein kaksin kerroin.

Tuvassa ei tosiaanakaan ollut mitään. Kylmä, lohkeileva muuri ja osittain romahtaneet lavitsat. Isä Henrik katseli hämmästyneenä ympärilleen. Birgitta Balkista ei ollut jäljellä enää mitään.

Sitten munkki ymmärsi. Sudet.

– Sudet söivät hänen ruumiinsa, isä Henrik sanoi kauhealla äänellä, niin kumealla ja tuskan täyttämällä että Pirita astui pelästyneenä askelen taaksepäin. – Minä jätin hänet tänne ja sudet raatelivat hänen ruumiinsa!

– Hänhän oli jo kuollut! Hän oli jo kuollut, ei hän tiennyt mitään! tyttö yritti sopottaa kyyneleisellä äänellä, lohduttaa, sillä isä Henrikin tuska oli kauheata katsella. Munkki ei tuntunut kuulevan sanaakaan lapsen puheesta, hän oli vajonnut jonkinlaiseen horrokseen, eli menneyttä aikaa, puhui Birgitalle, rauhoitteli naista, vakuutti synnytyksen menevän hyvin ja itki välillä.

Mökin takana oli lähde, sen isä oli kertonut hänelle moneen kertaan, ja Pirita haki tuohilipillä vettä ja yritti juottaa sitä isälleen. Isä Henrik ravisti kiivaasti päätään ja työnsi Piritan käden pois niin että vesi kaatui maahan. Sitten munkki alkoi puhua latinaa ja sekaan jotakin vierasta kieltä jonka Pirita arveli olevan ruotsia. Hän läähätti välillä ja huusi Birgittaa ja nyyhkytti katkerasti.

Neuvokas orjatyttö keskellä kiivasta valtataistelua

Pirita syntyy Vienan Karjalan erämaissa aatelisneidon ja oppineen munkin kielletyn rakkauden hedelmänä. Vanhemmat kuolevat hänen ollessaan vielä lapsi, ja hän kulkeutuu orjaksi mahtavaan Novgorodiin. Avraamovin talon vaikutusvaltainen isäntä Afim tekee viehkeästä orjattaresta jalkavaimonsa, mutta nuorta neitoa himoitsee myös ylhäinen pajari Ontsifor. Ympärillä sykkii loistelas bysanttilainen kaupunki, jossa taistellaan kiivaasti paitsi vallasta myös neitojen sydämistä.

Kaari Utrio vie sykkähdyttävässä romaanissaan lukijansa myöhäiskeskiajan Novgorodiin, missä orjan tärkein tehtävä on selvitä hengissä ja toteuttaa isäntänsä toiveet. Romaani on ilmestynyt alun perin vuonna 1972 nimellä *Pirita, Karjalan tytär*. Utriolle on myönnetty teoksesta kirjallisuuden valtionpalkinto vuonna 1973.

9 789520 448240

www.tammi.fi

84.2

ISBN 978-952-04-4824-0